

**М. В. Мосин: Мордовские языки: настоящее и будущее.
Сборник статей и докладов**

Мордовский государственный университет им. Огарева.

Саранск 2010. 336 л.

ISBN 978-5-7493-1550-9

A jelenkori mordvin nyelvészet két legkiemelkedőbb egyénisége D. V. Cigankin és M. V. Moszin. Munkásságukról e folyóirat hasábjain is olvashatunk értékeléseket születésnapjuk kapcsán, ill. köszöntő köteteik bemutatása során (Moszinről ld. Zaicz Gábor, FUD 7 [2000]: 208–210). Az idő fájdalomosan gyors röppenését mi sem fejezi ki jobban, hogy már Moszin is betöltötte 70. életévét. Kerek évfordulójára anyaintézménye, a szaranszki Ogarjov Egyetem cikkeinek gyűjteményes kötetét jelentette meg.

1. A könyvben Moszinnak 54 írása kapott helyet, öt fejezetre elosztva. Az első rész a *Лексикология, семантика и этимология* nevet viseli (8–88), ebben 16 írása szerepel (egy mordvin, egy német és egy angol mellett 13 orosz nyelvű). A cikkgyűjtemény szerkesztési elvei nem teljesen világosak, a megjelenés bibliográfiai adatainak hiányában csak vélelmezni tudjuk, hogy kronologikus rendben adják közre a tanulmányokat, emiatt az egyes altémák nem egymás után sorjáznak.

Ha Mihail Moszin rendkívül gazdag és szerteágazó munkásságának főbb elemeit kell megnevezni, akkor valószínűleg etimológiai és szótárszerkesztési tevékenysége kívánczik az élre (társszerkesztője az erza–orosz nagyszótárnak, az erza–finn és finn–erza szótárnak, ill. az erza–német szótárnak – a bibliográfiai adatokat ld. a FUD jelen kötetében a mordvin antonimaszótárról írott recenziómban). Az ünnepelt számos mordvin etimológiát adott közre, ez irányú munkájának összegzése az 1998-ban Cigankinnal együtt kiadott *Этимологиянь валкс, amely az 1977-es Эрзянь кельень нурькине этимологической словарь* átdolgozása; ill. a Kelinnel és Cigankinnal közösen szerkesztett *Мокшень кялень нурькяня этимологической словарь* (1981). Ezekben a művekben – nem akarunk ünneprontóak lenni, de nem hallgathatjuk el – a rengeteg hasznos információ mellett sok téves, bizonytalan szófejtés is szerepel (melynek oka elsősorban az, hogy Bubrih halála után a nyelvtörténeti iskola megszűnt létezni Mordvinföldön). Ez a kettősség jellemzi Moszinnak e kötetben szereplő írásait is: jó és kevésbé jó etimológiák egyaránt szerepelnek itt.

A téves magyarázatok közül kettőt emelek ki. Az egyik az erza *нерьгаз* 'borz' (59. oldal), melyet Moszin a fi. *nirkko* 'menyét', é. *nirk* 'menyét', cser. *нерге* 'borz' szavakkal vet egybe, s a FU **nere* 'orr, csőr, ormány' lexémából eredezteti, melyből a mdE *нерь* 'csőr, orr, ormány' szót is levezeti. Ez szemantikailag nem állja meg a helyét (vö. UEW 303), s a Moszin által felvetett *-з [-z]* képző megléte is bizonytalan.

A másik a mdE *веле* 'falú' szó etimológiája (72–76), ezt Moszin az észti *väljas* 'kint, az udvaron' szóval veti egybe. A valószínűbb magyarázat szerint ez FV eredetű szó (**wilwä* 'Schar, Menge'), s a lapp *vâl've* 'farkascorda, kutyafalka' lexémával, ill. a cser. többesjellel rokonítható (UEW 822).

Hangsúlyozom ugyanakkor, hogy Moszin finnugor/finn-volgai kori bizonytalanságait ellensúlyozza a mordvin szókincs egyéb rétegeit leíró tevékenysége, melynek eredményeképp számos nyelvjárási és/vagy rég feledésbe merült szó eredetét adta közre (53–64).

2. A kötet második fejezete a *Структура слова и особенности словообразования* címet viseli (90–124); 11 cikk kapott helyet benne. Moszin a szóalkotás területén is otthonosan mozog (ld. pl. *Словообразовательная структура финно-угорского слова в мордовских языках* s. 1989-es egyetemi jegyzetét). Cikkeinek egy része történeti jellegű: górcső alá veszi a mordvin nyelv finnugor eredetű, VCV, VCCV, CVCV, CVCCV alakú szótöveit (98–102), ill. összeveti a mordvin és a balti finn nyelvek morfológiai szerkezetét (90–98). A közismert etimológiai anyagon végzett vizsgálatai alaposak, megbízhatóak, jók kirajzolódnak bennük a mordvin nyelv legrégebb etimológiai rétegének morfofonológiai jellegzetességei.

Moszin a legősibb rétegben is igyekszik elkülöníteni a képzőket: foglalkozik az ősi **-r(V)* szuffixummal (md. *потмура, кичкере, якстер, укиitorio, човар, коморо*), valamint az **-l* (*тевиляв, менель*), **-ń* (*кемень, сёвонь*) és **-ža* (*кумажа, ловажа*) képzőkkel is (99–101). Következtetései általában helytállóak, noha etimológiai fejtegetései egy részét fenntartásokkal kell kezelni. A történeti sík mellett a képzők mai életébe is bepillantást nyerhetünk: a névszóképzők variációs lehetőségei (107–110) és homonimitása (114–117) mellett az igeképzők korrelációs kérdéseit (117–121) is érinti a szerző.

3. Moszin újabban sokat foglalkozik a mordvin irodalmi nyelv fejlődésével, az egységes mordvin nyelv megteremtésének kérdésével. E kérdéskörrel szól a kötet harmadik fejezete: *Мордовские языки: Проблемы и перспективы развития* (125–215). (A probléma fontosságát hangsúlyozza a kötet egészének címe is.) Ebben a részben szintén 11 írás kapott helyet.

A mordvin nyelvészek jelentős része egészen a legutóbbi időkig úgy vélte (sőt, sokan a mai napig vallják), hogy az erza és moksa két külön nyelv. Ezzel szemben a magyar- és finnországi tudósok egy része az egységes mordvin nyelv mellett teszi le voksát, hangoztatva, hogy az orosz birodalom „oszd meg és uralkodj” elve rendkívüli módon felgyorsítja a nyelvelhalás folyamatát. Sajnos, az egységes mordvin irodalmi nyelv megteremtésének eddigi „külső” kísérletei kudarcot vallottak (vö. pl. Zaicz Gábor írásait évkönyvünk hasábjain: FUD 3 [1994]: 113–121; FUD 7 [2000]: 109–133; FUD 14 [2007]: 155–169), de talán az elmúlt időszakban drámai módon felgyorsult fogyás ráébreszti az illetékeseket az összefogás szükségességére. Az 1989-es népszámlálási adatok még 1 150 000 mordvint tartottak nyilván, 2002-re ez a számadat 844 ezerre csökkent. Ez 300 000 fős (27%-os) veszteséget jelent 13 év alatt. A népességcsökkenés mértékére jellemző, hogy a többi oroszországi finnugor nép összefogyása volt ennyi a jelzett bő évtized alatt! Amennyiben a mordvinságot sikerül megosztani, s a különféle hivatalos statisztikákban kü-

lön-külön szerepeltetni őket, akkor rövidesen csak egy félmilliós erza és egy pár százezres moksa népességgel kell számolnia a kisebbségek asszimilálásáért „küzdő” hatalmasságoknak.

Itt az ideje tehát a mordvinok összefogásának, s ezt (végre) jól látja Moszin is: „Разработка единого литературного языка в настоящее время является основополагающим вопросом единства обоих мордовских этносов и становления мордовской нации” (204). E téren irányadó lehet a *Пути и возможности единого мордовского литературного языка* (204–208) c. cikkében vázolt cselekvési program: az egységes irodalmi nyelv normáinak és szabályainak kidolgozása, szótárak és tananyagok kiadása, az oktatás kereteinek kidolgozása stb. Csak remélni tudjuk, hogy a szép célok közül a közeljövőben minél több megvalósul!

4. A kötet negyedik részében Moszin kongresszusi felszólalásai kaptak helyet (*Доклады на III, IV, V съездах мордовского народа*, 217–284). Tematikáját tekintve ezek egy része az előző fejezetben is szerepelhetne, hiszen a mordvinok oroszországi helyzetéről (217–239, 257–267), a nemzeti önrendelkezésről (240–256), ill. a finnugor identitás megőrzéséről (268–272) szól.

5. Az utolsó, ötödik rész (*Отзывы*, 285–333) Moszinnak a tudományos közéletben betöltött szerepébe enged bepillantást. Doktori és kandidátusi disszertációk bírálatai mellett itt kapott helyet D. V. Cigankin professzor 80. születésnapjára megjelentetett köszöntése, Paul Ariste méltatása és egy (mordvin nyelvű) megemlékezés D. Ty. Nagykinról. Korábban már jeleztem, hogy jó lett volna a cikkek lelőhelyét feltüntetni, ez hatványozottan igaz az utóbbi három írásra, hiszen csak a szöveget végigbogarászva derül ki, milyen alkalomból is születtek ezek.

Heikki Paasonennel a kötetben két írás is foglalkozik, a *Хейкки Паасонен как мордовский этимолог* (84–89) az első, a *Научное наследие Хейкки Паасонена в мордовском языкознании* (320–324) az utolsó fejezetben kapott helyett. Talán célszerű lett volna mindkettőt az 5. részben publikálni.

A 336 lapos, 54 cikket, tanulmányt tartalmazó kötet jó áttekintést nyújt a mordvin nyelvészet kiemelkedő egyéniségének, Mihail Moszinnak szerteágazó, számos kutatási területet lefedő munkásságából. Képet kaphatunk az ünnepektől etimológiai, lexikológiai tevékenységéről, a szóképzés terén végzett kutatásairól, a mordvin nyelv jövője érdekében végzett munkájáról, s ezek mellett betekintést nyerhetünk a tudományos közéletben végzett tevékenységébe is. Reméljük, Mihail Moszin még hosszú éveken át számos írásával fog hozzájárulni a mordvin nyelvészet fejlődéséhez!

MATICSÁK SÁNDOR